

Lager – en viktig kugge i ekonomin

Lagerinvesteringarna är en liten post i förhållande till BNP, men de spelar en mycket stor roll för att ekonomin ska fungera utan störningar. I denna ruta redogörs för vad lager är samt dess funktion i ekonomin.

Eftersom storleken på efterfrågan av varor inte är helt känd underlättas handeln med varor genom att företag håller lager. Behovet av att hålla lager beror också på hur väl logistiken fungerar. Exempelvis så tillverkar inte en producent själv varans alla beståndsdelar och vill därför hålla ett visst lager av s.k. insatsvaror som köps av andra producenter för att produktionen ska löpa mera smärtfritt. Producenten vill också ha lager av s.k. färdigvaror för att undvika att eventuella produktionsstörningar försenar leveranserna.

Storleken på lagren kan variera mycket från en period till en annan därför att efterfrågan i ekonomin varierar kraftigare än produktionen. Skillnaden mellan efterfrågan och produktionen speglar sig i ökade eller minskade lager. De lagerförändringar som kommer till stånd är antingen planerade eller oplanerade i förhållande till efterfrågeläget.

Tillfälliga svängningar i efterfrågan påverkar inte produktionen, det gör däremot en permanent efterfrågeförändring.

I det första fallet ökar eller minskar efterfrågan i förhållande till en i genomsnitt stabil nivå. När efterfrågan t.ex. blir mindre än vanligt påverkas inte produktionen, men lagren ökar. Om efterfrågan därefter ökar igen över sin genomsnittliga nivå minskar lagren eftersom producenten säljer från sitt lager. Lagren fungerar i detta fall som stötdämpare för produktionen.¹⁶

¹⁶ Antag att en bilfabrikant tillverkar och säljer 100 bilar per månad och har ett lager om också 100 bilar. Lagrets storlek är således oförändrad månad ett. Om försäljningen sjunker till 90 bilar under den andra månaden och fabrikanten fortsätter att producera 100 bilar ökar lagret med 10 bilar och uppgår till 110 stycken. Om försäljningen månad tre ökar igen till 100 bilar förblir lagret oförändrat, eftersom produktionen fortfarande är 100. Stiger efterfrågan månad fyra till 110 bilar minskar lagret med 10 (eftersom produktionen om 100 bilar inte räcker för att täcka efterfrågan om 110 bilar) och lagret befinner sig nu på den ursprungliga nivån om 100 bilar. I detta exempel ändras efterfrågan och lagren utan att produktionen ändras. Förändringarna i lagret månaderna två till fyra påverkar BNP-tillväxten (för beräkning av lagrens bidrag till BNP-tillväxten se nästa sida).

I det andra fallet däremot är efterfrågeförändringen av mera bestående art. Produktionen anpassas då till den nya nivån på efterfrågan, men först i en senare period. Om en producent har sålt mer än planerat från sitt lager så vill han eller hon vanligtvis fylla på lagret.

Svårigheten är att avgöra om en efterfrågeförändring är tillfällig eller permanent. Gör en producent en felbedömning i det avseendet uppkommer en oplanerad lagerförändring.

Olika typer av lager

Industrins *insatsvarulager* är lager av de komponenter som en producent behöver för att kunna tillverka en vara. En del av insatsvarulagren består av råvaror. Insatsvaror i bilindustrin är t.ex. däck och chassi. Hos däcktillverkaren är insatsvarulagret t.ex. gummi och kemikalier.

Lagerposten *varor i arbete* består av de varor som för stunden befinner sig i produktionen, t.ex. ännu inte färdigmonterade bilar hos fabrikanten.

Färdigvarulagret består av tillverkade varor färdiga att säljas vidare, t.ex. den färdiga bilen.

Handelslagren består av varor inköpta för försäljning till konsumenterna, t.ex. bilhandelns bilar.

Även den svenska skogen utgör lager. Skogen växer årligen med ca 100 miljoner m³. Den årliga avverkningen uppgår till ca 80 miljoner m³. Detta innebär att lagret av *växande skog* ökar med ca 20 miljoner m³ per år.¹⁷

Vad påverkar storleken på lagren?

Den som har lager vill hålla det på en lämplig storlek i förhållande till produktionen, vilken i sin tur betingas av efterfrågan. Är t.ex. insatsvarulagret för stort innebär detta kostnader, både i form av utlägg i förtid för insatsvaror och lagerutrymme. Om priset på insatsvaror förändras kan det också ge upphov till lagerförändringar.

Hur industrin och handeln bedömer storleken på sina lager, dvs. om de anser att lagren är för stora eller för små, rapporteras i Konjunkturbarometern. Diagram 110 nedan visar netttotal och lagerkvot för industrins färdigvarulager. Nettotalet är skillnaden mellan den del av företagen som i Konjunkturba-

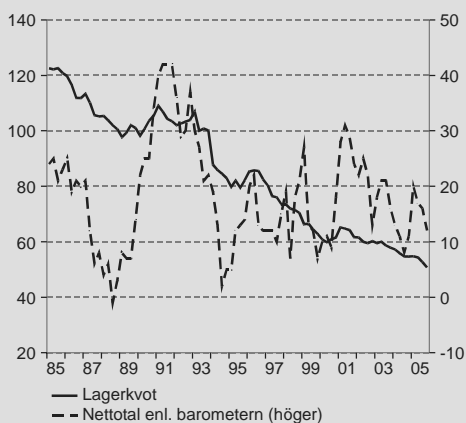
¹⁷ Se även fördjupningsruta Konjunkturläget mars 2005 "Naturkatastrofer: Hur påverkas BNP?"

rometern säger att lagren är för stora och den del som uppger att de är för små. Nettotalet speglar i vilken mån företagen tycker att deras färdigvarulager är alltför stora.

Lagerkvoten är i industrin kvoten mellan lagerstock och produktion; i handeln mellan lagerstock och försäljning (se diagram 110).¹⁸

En ökning av lagerkvoten leder vanligtvis till att fler tycker att färdigvarulagren är alltför stora. Så var fallet 2001 då efterfrågan dämpades kraftigt, vilket medförde att lagerkvoten först ökade och därefter minskade.

Diagram 110 Industrins färdigvarulager
Index 1993=100

Anm. Högre netttotal innebär att fler företag tycker att färdigvarulagren är alltför stora.

Källor: SCB och Konjunkturinstitutet

Lagerkvoten i industrin och handeln sjunker trendmässigt. Detta innebär att för en viss nivå på produktionen i industrin, eller vid en viss nivå på försäljningen i handeln, behövs det idag ett mindre lager av varor än tidigare på grund av att logistiken förbättras hela tiden genom effektivare transporter och ökad användning av datateknologi. Det går därför snabbare att fylla på lagret, och ju snabbare det går, desto mindre lager behövs, dvs. lageromsättningen ökar. Exempel på verksamheter idag där lagren är mycket små är s.k. printondemand (förlagsverksamhet) och att köpare av bilar i förväg kan bestämma utseendet på detaljer, färg etc. Den trendmässigt lägre kvoten innebär vidare att förändringar i efterfrågan i högre grad måste mötas av produktionsförändringar. Om efterfrågan är större än produktion och lager vid en viss tidpunkt, ökar leveranstiden för varan i fråga.

¹⁸ Lagerkvoten är i diagrammet konstruerat efter storleken på lagerstocken i förhållande till produktionen 1993 (index år 100).

Bidrag till BNP

Att räkna direkt på förändringen av lagret skulle bli svårt eftersom lagerförändringarna svänger mellan ökning och minskning och kan ge upphov till mycket dramatiska förändringar uttryckt i procent. Detta till skillnad från t.ex. konsumtionen som ökar eller minskar i förhållande till en tidigare period, men som inte kan vara lägre än noll. Det är således inte lagerändringen i sig själv från ett år till ett annat som redovisas i försörjningsbalansen, utan huruvida lageromslaget är positivt eller negativt, dvs. om förändringen av lagret är större eller mindre än året innan. För att få ett hanterbart mått på lagerförändringarnas ekonomiska betydelse relateras omslaget i procent av storleken på föregående års BNP.

Ökar lagren mer än föregående år, dvs. lageromslaget är positivt, så registreras denna ändring i nationalräkenskaperna som ett positivt lagerbidrag till BNP-tillväxten. Nettoeffekten på BNP-tillväxten är dock normalt lägre eftersom en stor del av lagerökningen importerats, och således inte berör den svenska produktionen.

Tabell 19 nedan redovisar fyra olika exempel på lagerförändringar. Lageromslaget är lagerförändringen år 2 minus lagerförändringen år 1. Bidraget år 2 beräknas som lageromslaget i procent av föregående års BNP, i exemplet 2 500 miljarder kronor, multiplicerat med 100. I exempel A ökar lagren år 2 med mer än år 1. Lageromslaget är således positivt och ger därför ett positivt bidrag till BNP-tillväxten år 2. I exempel B ökar lagren mindre år 2 än år 1. Omslaget och därmed bidraget till BNP-tillväxten år 2 är således negativt trots att lagret ökar båda åren. I exempel C minskar storleken på lagren båda åren, men minskningen är mindre år 2. Omslaget och bidraget till BNP är således positivt. I exempel D ökar storleken på lagren båda åren, men ökningarna är lika stora och ger därför inget bidrag till BNP-tillväxten.

Tabell 19 Exempel på lagerberäkning

Förändring i lager, lageromslag, miljarder kronor resp. bidrag till BNP-tillväxten, procent

Exempel	År 1 Förändring	År 2 Förändring	År 2 Omslag	År 2 Bidrag
A	2 500	3 500	1 000	0,04
B	2 500	1 500	-1 000	-0,04
C	-2 500	-1 500	1 000	0,04
D	2 500	2 500	0	0